

Dynamika vzniku společenství zasvěceného života a nového způsobu zasvěceného života

Pavel Ambros

1. Úvodem

Změna ve způsobu platného zřízení institutu zasvěceného života (CIC/1983, kán. 579) byla delší dobu diskutována. Nijak zvláště neudivuje.¹ Apoštolský list motu proprio *Authenticum charismatis*² papeže Františka ze dne 1. listopadu 2020, podobně jako intervence v obdobných případech v minulosti, reaguje na rychlý vývoj proměny zasvěceného života. Předkládáme zde některé dílčí poznámky nad tímto listem, které cílí k jedinému: k růstu vnímavosti ke konkrétním podobám vztahu místní a univerzální církve, potažmo diecézního biskupa a Apoštolského stolce.

Tento růst vnímavosti uschopňuje v právním uložených povinnostech nahlížet rozvoj a zrání církevního společenství v jednotlivých rozhodnutích. Konkrétně řečeno: zakotvit charismata (působení Ducha v jedinečném) ve viditelné církvi³ způsobem, který přináší do Božího lidu pokoj v duchu zásady sv. Pavla: „Bůh přece není Bohem nepořádku, ale pokoje“ (1Kor 14,33a). Charismata ve službách evangelizujícího společenství jsou autentická, pokud podporují hodnoty vzájemného soužití ve světě.⁴

¹ Srov. SABBARESE, Luigi, *La questione dell'autorità e le nuove forme di vita consacrata*, in: *Periodica de re canonica*, roč. 97, č. 2, 3/2008, s. 223–249 a 386–422.

² Latinské a italské znění bylo publikováno in: *L'ecclesialità è il segno dell'autenticità di un carisma*, in: *L'Osservatore Romano*, roč. 160, č. 255, 4. listopadu 2020, s. 6; český překlad: *Apoštolský list motu proprio „Authenticum charismatis“*, kterým se mění kán. 579 Kodexu kanonického práva, in: *Acta ČBK*, roč. 15, č. 1/2020, Praha, s. 130–131.

³ Srov. CIC/1983, kán. 204 § 2.

⁴ Srov. PAPEŽ FRANTIŠEK, *Evangelii gaudium*, čl. 130.

Nově obnoveným požadavkem pro schválení zřízení institutu zasvěceného života se stává předběžné písemné dovolení Apoštolského stolce, jímž je podmíněna platnost zřízení institutů zasvěceného života a nových společností apoštolského života. Ukazuje se tím potřeba sjednotit praxi administrativních kroků. Důvodem jsou značně rozdílné přístupy v jednotlivých částech univerzální církve.

Podobně i nejnověji je diecéznímu biskupovi sice svěřeno oprávnění „povolit ve své diecézi používání Missale Romanum z roku 1962“ podmíněčně: „přičemž se řídí pokyny Apoštolského stolce“.⁵ „Kněží vysvěcení po zveřejnění předkládaného motu proprio, kteří mají v úmyslu slavit podle Missale Romanum z roku 1962, musí předložit formální žádost diecéznímu biskupovi, který se dříve, než vydá povolení, poradí s Apoštolským stolcem.“⁶ Tato analogie je sice vzdálená, ale ukazuje zřejmý zájem podrobněji sledovat důležitá duchovní hnutí v místních církvích ze strany Apoštolského stolce. Projevuje se v jednom i druhém případě (jakož i v dalších) nárokem rozlišovat v místě způsobem, který sjednocuje. K tomuto účelu slouží i výše zmíněné motu proprio *Authenticum charismatis*.

Po krátkém historickém úvodu do problematiky vztahu řeholního života, diecézního biskupa a Apoštolského stolce přiblížíme vyhlášenou změnu CIC/1983, kán. 579, odkazem na vývoj těchto vztahů, komparaci fází jednotlivých změn a objasněním tří oblastí: a) posouzení ekleziality (vzájemné součinnosti charismatu nově vznikajícího společenství zasvěceného života a církve); b) úlohy diecézního biskupa a c) role Apoštolského stolce v dynamice vzniku *společenství zasvěceného života* v partikulární církvi.

2. Mnišský (řeholní) život a autorita biskupa

Ideál evangelní dokonalosti se objevuje v životě a poslání církve již od prvních okamžiků jejího vzniku. Již zasvěcení apoštolů a modus jejich následování Krista je příkladem stavu života dokonalé lásky ve službě Božímu království, zvěstování nebeské slávy a jejich společný život i předobraz církve. Již zde můžeme vidět znaky, které tvoří podstatu života podle evangelních rad: uspořádání života obsahující sdílení majetku a společného bydlení. Ve všech místních církvích lze vidět, jak se

⁵ *Apoštolský list Svatého otce Františka ve formě motu proprio „Traditionis custodes“* ze dne 16. července 2021, o používání římské liturgie předcházející reformě z roku 1970, dostupný z: <<http://www.liturgie.cz/dulezite-dokumenty>> (10. srpna 2021).

⁶ *Traditionis custodes*, 4.

příslušná autorita církve uplatňuje ve vztahu k zasvěceným pannám a vdovám či asketům, žijícím ve skupinách nebo v osamocení. Nikdy si však neosobuje právo stvrzovat tento druh života. Natolik je zřejmé, že pochází bezprostředně od Krista, že potvrzení autoritou je nadbytečné.

Je považován za nejdokonalejší způsob následování Krista. Ti, kteří o něho usilují uvnitř jednotlivých lokálních církví, žijí pod autoritou biskupa, ale zvláštním způsobem. Důvodem je to, že jejich způsob života je spojuje jednotlivě novým poutem s církví. Brzy rovněž nachází vymezené místo při slavení liturgie. V případě, že se kdokoli zpronevěří svým dobrovolně přijatým závazkům, je potrestán vyobcováním. Je mu odňato privilegium, jež kvůli způsobu života obdržel.

Společný život, který existoval v židovské tradici v době předkřesťanské, nabývá postupně na důležitosti, a jeho rozvoj nacházíme v explozi asketického hnutí s postupným nabýváním náboženské svobody pro křesťany uvnitř římské říše ve 3. a 4. století. Chvála jejich života i kritika nedostatků a vážných porušení způsobu života jsou důvodem intervencí biskupa. Nejsou ani zřídka případy vzájemných konfliktů, jejichž důvodem se může stát jak obrana přísnosti askeze, tak i kritika při jejím rozvolnění.

Uvnitř samotných asketických hnutí se objevují obnovné proudy, které se pokouší vnášet do takového uspořádání života pravidla, která by zabraňovala chaosu. Příkladem mohou být první řeholní pravidla Pachomia († 346) pro cenobitismus nebo *Život svatého Antonína* z pera sv. Atanáše Alexandrijského († 373); ten upravoval život eremitů. Střet Atanáše s vládnoucí vrstvou politické elity své doby, která podléhala arianismu, vedl k potřebě opřít se o sílící vliv mnišství.

Přítomnost mnichů na místních synodách svědčí o regionálních či lokálních konfliktech, v nichž jejich pozice byla stále důležitější i vzhledem k tomu, že se hledala cesta, jak tato lidová asketická hnutí podpořit a zároveň najít prostředky, jak trestat výstřelky. Především způsob intervence sv. Bazila Velikého vůči *messa-liánům* ukázal legitimitu těchto zásahů. Naznačil, že snahy o život dokonalosti nejsou nekritizovatelné. Závislost cenobitů i eremitů na biskupovi nebyla jiná než u ostatních věřících. Institucionální podoba mnišského života, cenobitů i eremitů, však schvalována nebyla.

Byly to ekumenické koncily, které položily první základy legislativy církve. Začal se rozvíjet zákonodárný proces v církvi, který upravoval kromě základních ustanovení života církve (dogmata, jurisdikci, disciplínu) i život mnichů a poustev-

níků. Kán. 4 Chalcedonského koncilu byl první a týkal se zákazu zakládání klášterů bez svolení biskupa.⁷ Dovolení postavit klášter bylo vyjádřeno obřadem, který se nazýval *stauropegium* (σταυροπήγιον, *crucis fixio*). Biskup osobně nebo jeho delegát vztyčil na místě, kde se měl klášter zřídit, kříž.⁸ Tímto aktem byl klášter později vyňat z jurisdikce biskupa ve prospěch patriarchy.⁹ Justiniánova legislativa přejímá a potvrzuje koncilní normy.¹⁰ Doplnuje některá upřesnění: klášter má mít jen jednu, maximálně dvě brány a pevné hradby.¹¹ Zakládat smíšené kláštery bylo zapovězeno 20. kánonem Druhého nicejského koncilu.¹² „Mniši v každém místě a zemi necht' jsou podrobeni místnímu biskupovi, zachovávají mlčení, věnují se postům a modlitbám. Mají se trvale zdržovat v místech, kde se zřekli světa. Ať se nevměšují do církevních i pozemských záležitostí, nepřijímají účast na jejich činnostech. Opustit svůj klášter mohou poté, co by jim to uložil místně příslušný biskup vzhledem k naléhavé potřebě.“¹³

Postupem času nabývají převahy zvyklosti, jež podřizují kláštery patriarchovi, a to i přes odpor, který biskupové projevovali. Cíl *života v dokonalosti* (andělský život, *βίος ἀγγελικός*)¹⁴ je dán strukturálně v obecné rovině až dodnes v podstatě kompilací Justiniánových právních norem. Zahrnuje *vlastní posvěcení a službu Bohu*.¹⁵ Prostředky, jak cíle dosáhnout, jsou následně uvedeny: stálá modlitba, četba Písma, manuální práce a dodržování evangelních rad. Typická pro toto období je ochota i snaha rozvíjet spolupráci mezi charismatickými dary zakladatelů, často odvážných a smělych, majících nezřídka i charakter protestu vůči průměrnosti, a mezi těmi autoritami, které vykonávají v církvi moc. Napětí vznikají tehdy, když je život mnichů určován rozhodnutími rozpolcených, nepokojných či rozkolísaných

⁷ ALBERIGO, Giuseppe (ed.), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1991, s. 89.

⁸ PUJOL, Clemente, *De religiosis orientalibus ad normam vigentis iuris*, Roma, 1957, s. 429.

⁹ PRZEKOP, Edmund, *Władza patriarchy względem duchowieństwa według aktualnie obowiązującego prawa kanonicznego dla Kościołów Wschodnich Katolickich*, in: *Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny*, roč. 18, č. 1–2/1975, Warszawa, s. 166–167.

¹⁰ *Iustiniani Novellae*, 5,1 (De monachis); 67 (Ut nullus fabricet oratorii domum praeter voluntatem episcopi).

¹¹ *Iustiniani Novellae*, 133,1 (Quomodo oportet monachos vivere).

¹² ALBERIGO, Giuseppe (ed.), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 1991, s. 153–154.

¹³ Tamtéž, s. 89.

¹⁴ LAMY, Agnès, *Bios angelicos*, in: *Dieu vivant*, 7, 1946, Paris, s. 59–77.

¹⁵ *Iustiniani Novellae*, 5, Prefatio (De monachis); *Iustiniani Novellae*, 133, Prefatio (De monachis).

představených nebo zásahy jim podobných biskupů vedených zmatenými záměry reformovat duchovní život.

Ekumenické koncily usilovaly především o to, aby uzákonily starobylou praxi. To se týkalo především vztahů klášterů *ad extra*. Vnitřní život klášterů byl určován mnišskou řeholí Pachomia¹⁶ a Bazila¹⁷ na Východě, řeholí sv. Benedikta¹⁸ a sv. Augustina na Západě.¹⁹ Tzv. *Řehole svatého Augustina* se stala základem pro vznikající hnutí řeholníků 11. a 12. století sdružených v kanoniích, stejně tak i pro obnovené poustevnické hnutí, které vyústilo v roce 1256 v augustiniánský poustevnický řád.

Řehole sv. Benedikta však zcela na Západě převládla. Přispěla k tomu i chvála Řehoře Velikého v jeho *Rozmluvách*,²⁰ v nichž dal i jistý druh papežského schválení Benediktově řeholi.²¹ Se vzrůstající autoritou Petrova stolce roste i počet dotazů a stížností vůči biskupům, které s řešením uvedených sporů vedly i k postupnému odnímání jurisdikce biskupů nad kláštery a mnišským způsobem života ve jménu uchování radikality života podle evangelních rad. Tento vývoj ukazuje, jak zákonodárný proces přechází iniciativně stále více na Apoštolský stolec. To vytváří napětí s biskupy, kteří si na Prvním lateránském koncilu dokonce naříkají, že „jim nezbyvá nic jiného, než odložit biskupský prsten a kříž a stát se služebníky mnichů.“²²

Rozhodující pro přenesení pravomoci uznat založení nového řádu na Apoštolský stolec se stalo usnesení Čtvrtého lateránského koncilu (1215). Z podnětu

¹⁶ Srov. LEFORT, Louis Théophile (ed.), *Oeuvres de S. Pachôme et de ses disciples*, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium 159–160, Louvain, 1956.

¹⁷ BAZIL VELIKÝ, *Regulae fusius tractatae*, in: MIGNE, Jacques Paul, *Patrologia Graeca*, č. 31, s. 889–1052; BAZIL VELIKÝ, *Regulae brevius tractatae*, in: MIGNE, Jacques Paul, *Patrologia Graeca*, č. 31, s. 1051–1306; BAGUENARD, Jean-Marie, (ed.), *Dans la tradition basilienne. Les Constitutions ascétiques, l'Admonition à un fils spirituel*, Bégrolles-en-Mauges, 1994.

¹⁸ *Řehole sv. Benedikta*. Latinsky a česky, Praha – Břevnov, 1993.

¹⁹ AUGUSTIN, *Regula ad servos Dei*, in: MIGNE, Jacques Paul, *Patrologia latina*, č. 66, s. 995–998; AUGUSTIN, *Ordo monasterii*, in: MIGNE, Jacques Paul, *Patrologia latina*, č. 32, s. 1449–1452; BOYER, Charles, *Saint Augustin législateur de la vie monastique*, in: *Dictionnaire de Spiritualité, Ascétique et Mystique*, 1, Paris, 1937, s. 1126–1130; podrobněji srov. HRDINA, Antonín Ignác, *Neostřý pojem Augustinovy Řehole*, in: *Revue církevního práva* č. 83–2/2021, Praha, s. 47–55.

²⁰ ŘEHOŘ VELIKÝ, *Čtyři knihy rozmluv čili o životě a zázracích otců italských jakož i o věčném trvání duší*, Praha, 1924, s. 63–111.

²¹ Tamtéž, s. 108–109.

²² Srov. FOREVILLE, Raymonde, *Lateran I–IV*, Mainz, 1970, s. 71–72.

papeže Inocence III. byl schválen 13. kánon, který zakázal zakládání nových řeholních řádů. V roce 1234 byl zařazen do Dekretálií papeže Řehoře IX. Všimněme si pozorně jeho znění:

„Aby příliš skvělá rozmanitost duchovních řádů nevedla k hlubokému zmatku v Boží církvi, výslovně zakazujeme komukoli, aby v budoucnu založil novou řeholi, ale kdo se chce obrátit k řeholnímu životu, musí si zvolit nějaké z již schválených [řeholních] společenství. Stejně tak každý, kdo by chtěl založit klášter nové řehole, může tak učinit jen v takovém řeholním společenství, které již obdrželo schválení svých pravidel a stanov.“²³

Zákaz přichází v době rychlého rozvoje mnoha nových řeholí s vlastními řeholními pravidly. Nemůžeme se tímto zde zabývat podrobněji.²⁴ Mýlili bychom se, kdybychom tomuto zákazu přisuzovali nešlechetný záměr. Jeho cílem nebylo bránit duchovnímu vzepětí řeholního života, tak charakteristickému pro toto období. Chtěl podpořit charismatické zakladatele řádů tím, že je bezprostředně navázal na viditelnou hlavu církve a jejich pozornost obrátil k tradici. Tím chtěl odvrátit možný vzrůst kacířství (špatně uchopeného, nerozlišeného duchovního života), které se mnohdy skrývalo i za horlivostí.

V tomto smyslu se také Tomáš Akvinský zabýval otázkou, zda je potřebná toliko jedna řehole, nebo jich může či má být více.²⁵ Ve své Teologické sumě svým příslovečným smyslem pro realitu dospěl k závěru, že v oblasti řádů je jednota řeholního života v podstatě zachována prostřednictvím vazby na tři evangelní rady: chudobu, čistotu a poslušnost. Užitečnost různosti řeholí nachází v různosti zaměření a charizmat zakladatelů. Abychom se vyhnuli zmatku, jehož se někteří v církvi obávají ze všeho nejvíce, stačí podle něho, aby nové řehole byly povinně schvalovány papežem.

K tématu se vrací Druhý lyonský koncil (1274), který ve svém 23. kánonu řeší stížnosti na neúčinnost zákazu zakládání nových řádů podle pravidel ustanovených Čtvrtým lateránským koncilem (1215). Učinil další pokus zakázat zakládání

²³ *Decretalium Gregorii papae*, IX, 3, dostupné z: <http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost13/GregoriusIX/gre_3t36.html> (10. srpna 2021).

²⁴ Srov. komentář prof. Martina Rehaka dostupný na: <<https://www.theologie.uni-wuerzburg.de/institute-lehrstuehle/prak/lehrstuhl-fuer-kirchenrecht/kanon-des-monats>> (10. srpna 2021), ze kterého zde vycházíme.

²⁵ TOMÁŠ AKVINSKÝ, *Summa theologiae*, II/II, q. 188 čl. 1.

nových řádů, s výjimkou dominikánů, františkánů, karmelitánů a augustiniánů.²⁶ Navzdory tomuto zákazu se však jeho uplatňování v praxi netěšilo zájmu místních autorit.

3. Kontinuita ekleziologických modelů rozvíjená v kanonické tradici (od CIC/1917, kán. 492, § 1, k CIC/1983, kán. 579)

Tato krátká historická sonda je nečekaně aktuální, vezmeme-li do úvahy nejnovější předpis Apoštolského stolce, který změnil CIC/1983, kán. 579. Původní text zněl následovně:

„Diecézní biskupové mohou na svém území zřídit instituty zasvěceného života formálním rozhodnutím **po projednání** s Apoštolským stolicem (*dummodo Sedes Apostolica consulta fuerit*).“

Dříve než se dostaneme k novému znění, které schvalování zásadně modifikuje, dovolíme si na tomto místě druhou krátkou odbočku. Kán. 579 CIC/1983 měl svůj bohatý vývoj. Na jeho počátku stojí *legislativní experiment* Pia X., který během svého pontifikátu v této věci předurčil terminologii kodifikace církevního práva do budoucna. V motu proprio *Dei providentis* ze dne 16. července 1905 vydal následující nařízení:

„Žádný biskup nebo místní ordinář ať nemá v úmyslu a nepřipustí založení nového řeholního sdružení bez ohledu na pohlaví s výjimkou písemného souhlasu Apoštolského stolce.“²⁷

Na tomto základě bylo v kán. 492 § 1, CIC/1917 stanoveno:

„Biskupové, ne však kapitulní vikář nebo generální vikář, mohou zakládat řeholní kongregace; ale nesmějí je zakládat ani dovolovat, aby byly založeny, bez dotázání se Apoštolského Stolce (*inconsulta Sede Apostolica*). (...)“

²⁶ Le case religiose devono essere soggette al vescovo, can. 23, dostupné z: <<https://www.monastero-virtuale.it/lione-primo-e-secondo-1245-1274.html>> (10. srpna 2021).

²⁷ PIUS X., *De religiosorum sodalitatibus nisi consulta apostolica sede non instituendis*, in: AAS, roč. 41/1908, s. 344–346.

Jaký je význam dotazování se? Výraz „porada“ (*consultatio*)²⁸ nebo „radit se“ (*consulere*)²⁹ se hojně v kodexu užívá, protože se předpokládá otevřená porada týkající se otázek, které je třeba řešit, jako užitečná právě proto, že může otevřít prostor pro duchovní rozlišování. Poradní hlas má v kultuře jednání uvnitř církve značnou váhu. Má svůj rozměr pastorální i spirituální. Je součástí dynamiky rozlišování. V rozlišování nejde pouze o aplikaci práva sledující naplnění spravedlnosti, nýbrž o maximální míru dobra v konkrétním případě.³⁰

Ve většině případů je porada možností, v jiných případech se doporučuje nebo je podmínkou k platnosti rozhodnutí. Tím získává jistý specifický ráz, pokud hovoříme o poradním hlase (*suffragium consultivum*). Uveďme příklad: *poradní hlas* mají všichni z účastníků sněmu místní církve kromě biskupů; ti mají hlas rozhodující. Podobně členové kněžských rad mají hlas poradní (*votum consultivum*).³¹ Kodex předpokládá *poradu* všude tam, kde se hovoří o různých podobách *rad* či *sborů* (kněžská rada, sbor poradců, ekonomická rada, pastorační rada).

O konzultacích s Apoštolským stolcem se fakticky hovoří v jednom případě: „Diecézní biskupové mohou na svém území zřídit instituty zasvěceného života formálním rozhodnutím po projednání s Apoštolským stolcem“ (CIC/1983, kán. 579). Jinak je porada s Apoštolským stolcem zakotvena jako procesní norma: a) „Jestliže předloženou žádost [o dispens] provázejí zvláštní obtíže právní nebo morální povahy, poradí se biskup s Apoštolským stolcem“ (CIC/1983, kán. 1699 § 2); b) v řízení o prohlášení manžela či manželky za mrtvého může biskup „v nejistých a spleťtých případech se obrátit k Apoštolskému stolci a poradit se“ (CIC/1983,

²⁸ „Projednali určité závažnější záležitosti, které se častěji vyskytují“ (CIC/1983, kán. 353 § 2). „Biskup po poradě s metropolitou může zrušit kněžskou radu“ (CIC/1983, kán. 501 § 3). „Jestliže jsou řeholní představení přímo jmenováni vyšším představeným, předchází náležitě projednání“ (CIC/1983, kán. 625 § 3). Dále CIC/1983 kán. 633 § 1, 633 § 2, 844 § 5.

²⁹ „Aby se co nejvíce posloužilo současnému i budoucímu prospěchu diecéze, radí se spolu diecézní biskup, biskup-nástupce a pomocný biskup podle CIC/1983, kán. 403, § 2 při řešení závažnějších věcí“ (CIC/1983, kán. 407 § 1); dále CIC/1983, kán. 407 § 1–2, 567 § 1, 595 § 1, 616 § 1, 733 § 1, 830 § 1, 1041 č. 1, 1044 § 2 č. 2, 1127 § 2, 1184 § 2, 1189, 1355 § 1 č. 2, c. 1356 § 2, 1424, 1566.

³⁰ Srov. AMBROS, Pavel, *Pastorační rada jako místo komunikace, rozhodování a duchovního rozlišování*, in: *Duchovní pastier*, roč. 89, č. 4/2008, Trnava, s. 214–221.

³¹ Srov. CIC/1983, kán. 443 § 3–5, 444 § 2, 450 § 1, 454 § 2, 466, 500 § 2, 514 § 1, 536 § 2, 833, 1° a 4°.

kán. 1707 § 3). Jedná se tedy o *zvláštní právní nebo morální potíže* nebo o *nejisté a komplikované případy*.³²

O skutečnou *poradu* se jedná tehdy, když se biskup setká s případem velmi vzácným a zřídkačným, možná poprvé ve svém funkčním období, a obrací se na Apoštolský stolec z prostého důvodu: předpokládá u příslušných církevních autorit celosvětové zkušenosti, které uchovává římská kurie ve své *kulturní paměti*. Tato věcná znalost a zkušenost v řešení problémů a krizí může být při rozhodování nanejvýš užitečná. Zde musím ještě myšlenku upřesnit. Při poradě tohoto druhu se nejedná o analogii, kdy představený ke svému platnému rozhodnutí potřebuje „souhlas nebo projednání nějakým sborem“. Jestliže by takto v určitých případech nejednal přesně podle práva, bylo by jeho jednání právně neúčinné. Podívejme se na přesnou formulaci, již kodex takový případ objasňuje. Může být poučná pro každého představeného. „Ačkoliv představený není povinen přistoupit na jejich názor [svých poradců], i když shodný [jednomyslný], nesmí se bez přesvědčivějšího důvodu, k němuž dospěl svým uvážením, odchýlit od jejich názoru, hlavně shodného“ (CIC/1983, kán. 127 § 2,2). Vidíme, že *porada*, tedy slyšení mínění druhých, i když není pro představeného závazná, má v procesu rozhodování značnou váhu. Formulace naznačuje nutnost, možnost či užitečnost ověření úsudku představeného.

Jaká byla tedy procedura při založení nového řeholního institutu? Zrušené ustanovení CIC/1983, kán. 579 hovořilo o *předběžném projednání* s Apoštolským stolicem. V čem tkvěla potíž? *Kongregace pro instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života* zjistila, že v praxi bylo *předběžné projednání* chápáno mnohdy jen jako formalita. Aplikace kánonu byla zatížena vadami. Navíc byla nucena se konfrontovat s choulostivými otázkami dotýkajícími se dělby kompetencí. Kongregace měla za to, že má povinnost přezkoumávat originalitu řeholního charizmatu a výhled životaschopnosti nově vznikajícího společenství *zasvěceného života*, ale že její pravomoc je omezena. Měřítka a kritéria na úrovni diecéze byla značně odlišná, nebyla vždy hned k dispozici nebo nebyla užívána metodicky jednotně při rozlišování.

Tato obava byla podobná těm, které vedly papeže Lva XIII., aby reagoval na situaci velkého vzrůstu počtu mužských a ženských kongregací s jednoduchými sliby v druhé polovině 19. století. Svým počtem členů překročily tyto kongregace řehole

³² Srov. op. supra cit., dostupné z: <<https://www.theologie.uni-wuerzburg.de/institute-lehrstuehle/prak/lehrstuhl-fuer-kirchenrecht/kanon-des-monats>> (10. srpna 2021).

jíž existující. Mnohé z nich, které vznikaly velmi rychle, existovaly bez jakéhokoli schválení, a to jen z benevolence místních biskupů, z nichž mnozí byli i zakladateli těchto nových kongregací. Apoštolskou konstitucí *Conditae a Christo*³³ se Lev XIII. postaral o to, aby uznání těchto institutů jako řeholních bylo svěřeno biskupovi. Jednotlivá ustanovení upravovala jeho pravomoc a práva na stejnou rovinu, jakou biskupové měli k ostatním řeholním představeným a naopak. Měly však být alespoň dodatečně uznány Apoštolským stolicem.

Mimo pravomoc biskupů však zůstala možnost zřizovat řeholní řády se slavnými sliby, tak jak určoval 13. kánon Čtvrtého lateránského koncilu, který byl do jisté míry opomíjen. To vedlo k tomu, že mnohé instituty požádaly o své schválení Apoštolský stolec. V roce 1901 byly vydány velmi podrobné normy pro tyto nové kongregace s jednoduchými sliby, které se pokusily sestavit zákonné podmínky pro všechny kongregace.³⁴ Jejich naplnění se stalo podmínkou pro vydání dobrozdání či úchvaly ze strany posvátné kongregace. Ze zkušeností takto získaných, papež Pius X. svým motu proprio *Dei providentis* (1906)³⁵ biskupy zavázal ke konzultacím, a to ještě před jejich rozhodnutím založit nebo schválit nový řeholní institut.³⁶ Všechny tyto prvky se objevily v CIC/1917.³⁷

Podobným způsobem jednal Apoštolský stolec o sto let později. Proto v roce 2016 reskriptem Státního sekretariátu,³⁸ který podepsal kardinál Pietro Parolin *re-scripta ex audientia Sanctissimi*,³⁹ papež František upřesnil interpretaci toho, jakou

³³ LEV XIII., *Conditae a Christo*, in: ASS, roč. 33/1900–1901, s. 341–347.

³⁴ *Normis secundum quas S. C. Episcoporum et Regularium procedere solet in approbandis novis Institutis votorum simplicium, diei 28 Junii 1901 (N. R.)*, in: SASTRE-SANTOS, Eutimio (ed.), *El ordenamiento de los institutos de votos simples según las Normae de la Santa Sede, 1854–1958. Introducción y textos*, Roma, 1993, s. 266–299.

³⁵ PIUS X., *Motu proprio Dei providentis*, in: ASS, roč. 41/1908, s. 344–346.

³⁶ Dokument byl doplněn o podrobné normy, které obsahovaly otázky zjišťující náležitosti a kvalitu žádosti o schválení; srov. *Instructio seu elenchus quaestionum*, in: DUNFORD, David, *Roman documents and decrees*, 1, (July 1906–June 1907), New York, 1907, s. 65–72.

³⁷ Srov. *Normae secundum quas Sacra Congregatio de Religiosis in novis religiosis Congregationibus approbandis procedere solet*, in: PEJŠKA, Josef, *Ius Canonicum religiosorum*, Friburgi, 1928, s. 334–340; *Instructio seu elenchus quaestionum ad quas respondendum est a Moderatoribus seu Moderatricibus generalibus Institutorum vota simplicia profitentium in relatione ad S. Sedem quinto quoque anno transmittenda*, tamtéž, s. 340–348.

³⁸ *Secretaria status rescriptum «ex audientia ss.mi»*. Pertinens ad canonem 579 Codicis Iuris Canonici de Dioecesanis Institutis erigendis, in: AAS, roč. 108/2016, s. 696.

³⁹ V kanonickém právu se dokumentem takto označeným rozumí usnesení římského papeže prostřednictvím orgánů římské kurie, která jsou následně zveřejněna a podepsána obvykle kardinály

váhu toto *předběžné projednání* má: stalo se nyní nutné k platnosti (*ad validitatem*) k založení nového institutu zasvěceného života. Podívejme se na důvody, které uvádí. Každý institut zasvěceného života se rodí a rozvíjí uvnitř partikulární církve. Je darem celé církvi, přesahujícím rámcem jedné diecéze. Ne vždy dochází na úrovni diecéze k dostatečnému rozlišení, co je vlastním charizmatem tohoto společenství a jaké jsou reálné možnosti rozvoje do budoucna. Proto byly zpřísněny požadavky na předběžné projednání. Tato úprava vstoupila v platnost 1. června 2016.

4. Posouzení ekleziality a spolehlivosti charizmat a platnost zřízení institutů zasvěceného života

Na svátek Všech svatých roku 2020 došlo ke kroku, který se očekával. V motu proprio *Authenticum charismatis*⁴⁰ byla změna vtělena přímo do nového ustanovení CIC/1983, kán. 579. Místo

„Diecézní biskupové mohou na svém území zřídit instituty zasvěceného života formálním rozhodnutím po projednání s Apoštolským stolcem (*dummodo Sedes Apostolica consulta fuerit*)“

nyní platí:

„Diecézní biskupové mohou na svém území zřídit **platně** instituty zasvěceného života formálním rozhodnutím **po předchozím písemném dovolení Apoštolského stolce** (*praevia licentia Sedis Apostolicae scripto data*).“

Jedná se o malou, nepodstatnou modifikaci? Odpověď na tuto otázku je možná jen tehdy, jestli ji budeme přezkoumávat ve světle dějinného vývoje, který jsme z tohoto důvodu naznačili v první části studie. Přehlédnout nelze ani uplatňování norem práva a jeho odraz v pastoračně-administrativní praxi v posledních desetiletích práce a konzultací. Do úvahy je nutno vzít i rozvoj ekzeziologie, zásady formulované Druhým vatikánským koncilem a vyvodit z toho závěry také a především ve světle současného pontifikátu.

nebo jinými vysokými úředníky, kteří předtím byli přijati na audienci u papeže.

⁴⁰ *Authenticum charismatis*, s. 130–131.

Podívejme se podrobněji na důsledky:

1. Projednání je nyní nahrazeno písemným dovolením, výslovným projevem vůle *Apoštolského stolce*, jímž se umožňuje vznik nového institutu zasvěceného života.
2. Přidáním slova *platně* je nadto stanoveno, že tento souhlas se vyžaduje nejen k tomu, aby bylo možné zřídit takovéto společenství, nýbrž určuje podmínky platnosti (co všechno Kongregace bude vyžadovat).

Byly stanoveny jednoznačné podmínky platnosti vzniku institutu. Samotný výraz „platně“ (*valide*) nebo „k platnosti“ (*ad validitatem*) je opakem výrazu „neplatný“ (*invalidus*) nebo „neplatně“ (*invalide*) a v kodexu je hojně užíván.⁴¹ Předběžný souhlas Apoštolského stolce se dotýká řeholního života z poloviny všech případů.⁴²

Právě v řeholním životě se setkáváme s vnitřními popudy Ducha, které se projevují v charizmatu společenství, v jeho povolání. Bývají patrnější v samotných počátcích vzniku řeholních společenství, u jejich zakladatelů či noviců. Socializace vnitřních postojů vytváří jejich specifickou komunitní kulturu, nový životní styl. Církevní autorita je vedena obezřetností. To, co je dílem Ducha, se prověřuje časem. Až v něm je možné rozpoznat trvalou životnost nového, schopnost uchránit se před strnulostí, zapříčiněnou strachem a nerozhodností, jakož i schopnost nepodlehnout uvolněnosti a zesvětštění. Konečně hodnověrnost díla Ducha se rozpoznává v obnově celého společenství církve. Jen silou Ducha svatého se společenství lidí stává společenstvím v Pánu, jeho tělo. Skutečně platí, že Duch Boží vane, kdy, kde a jak chce. Rozlišování je však nutné i z toho důvodu, že zde existuje nebezpečí povrchní zbožnosti.

⁴¹ Uvedme některé příklady, kdy je dovolení nutné k platnosti: při změně obřadu (CIC/1983, kán. 112 § 1,1); změny ve stanovách těch institutů zasvěceného života, které byly Apoštolským stolicem schváleny (CIC/1983, kán. 583); zřízení kláštera řeholic s přísnou klauzurou (609 § 2); při finančních operacích, kdy „se překračuje peněžní hodnota stanovená Apoštolským stolicem pro každou krajinu nebo jehož předmětem jsou věci ze slibu darované církvi nebo věci umělecky nebo historicky cenné“ (CIC/1983, kán. 638 § 3); „přestoupení do sekulárního institutu nebo do společnosti apoštolského života nebo z těchto do řeholního institutu“ (CIC/1983, 684 § 5, 730, 744 § 2); ke zmocnění laiků oddávat (CIC/1983, kán. 1112 § 1); přenesení ostatků nebo vzácných obrazů (CIC/1983, kán. 1190); srov. op. supra cit. dostupné z: <<https://www.theologie.uni-wuerzburg.de/institute-lehrstuehle/prak/lehrstuhl-fuer-kirchenrecht/kanon-des-monats>> (10. srpna 2021).

⁴² Předběžný souhlas Apoštolského stolce se vyžaduje například pro jednání, kterým se překračuje peněžní hodnota stanovená Apoštolským stolicem pro každou krajinu (CIC/1983, kán. 638 § 3), přenesení ostatků (CIC/1983, kán. 1190 § 2) nebo jedná-li se o věci darované církvi ze slibu nebo o věci umělecky nebo historicky cenné (CIC/1983, kán. 1292 § 2).

Zároveň můžeme podotknout jednu věc: kvalifikace *blouznivce* by neměla nastupovat pokaždé, když vznikají ohniska vnitřního pnutí spojená s touhou po dokonalosti jen proto, aby se dbalo o pořádek a předpisy. Bůh není Bohem nepořádku, ani není Bohem pořádku, nýbrž je Bohem pokoje.⁴³

Nyní k dokumentu samému: „Posouzení ekleziální a spolehlivosti charizmat přísluší pastýřům partikulárních církví ...“⁴⁴ říká dokument. Ale hned vzápětí dodává: „Apoštolskému stolci jedinému přísluší definitivní rozhodnutí.“⁴⁵

Na první pohled vidíme, že dynamika řeholního života se odehrává uprostřed Božího lidu, a proto iniciativa k zakládání, slučování i zániku společenství zasvěceného života zůstává decentralizována, role partikulární církve a biskupa zůstávají nedotčeny. Apoštolský stolec vstupuje do celého dění třemi způsoby rozlišování: zkoumá autenticitu charizmatu, ekleziální a životnost. Formou veta může účinně zamezit bizarností, ať už směrem k zesvětštění, nebo neotradicionalismu, tříštění sil, nebo zbytečnému množení počtu institucí navzájem podobných. Jedním z důvodů jsou nedobré zkušenosti se zneužíváním různých forem zasvěceného života k prohlubování rozporů uvnitř církve.

Motivy jsou však přece jen poněkud zásadnější. Ozřejmují je odkazy na dekret o přizpůsobené obnově řeholního života *Perfectae caritatis* Druhého vatikánského koncilu a na apoštolský list sv. Jana Pavla II. *Vita consecrata*. Řeholní život není životem pro sebe sama. Takové pojetí je církvi cizí. Jen neomluvitelná neznalost může vyslovit myšlenku, která staví způsob řeholního života do protikladu s pastorační činností církve. To však vůbec neznamená, že řeholníci nebo řeholnice nezohledňují při zakládání nových společenství dvě kritéria:

- specifičnost ano! Ale jsou zde dvě podmínky: aby instituty nevznikaly neuváženě bez užitku nebo bez dostatečné životnosti (*Vita consecrata*, 12; *Perfectae caritatis*, 15);
- zasvěcený život evangelními radami je jeden! Přes mnohost povolání je zde „jedno stejné povolání, aby totiž každý, kdo hledá dokonalou lásku, následoval Ježíše čistého, chudého a poslušného. Toto povolání nacházíme ve formách již existujících, stejně jako v těch, které vznikají nově.“ (*Vita consecrata*, 12).

⁴³ Srov. 1Kor 14,33.

⁴⁴ *Authenticum charismatis*, s. 131.

⁴⁵ Tamtéž.

Postupme při zkoumání motivů o ještě další krůček. Úprava upozorňuje na to, co již je zakotveno na jiném místě: „Schvalování nových způsobů zasvěceného života je vyhrazeno výlučně Apoštolskému stolci. Diecézní biskupové se snaží rozeznávat nové dary zasvěceného života, svěřené církvi Duchem svatým, a pomáhají těm, kdo je zavádějí, aby co možná nejlépe vyjádřili své záměry a zakotvili je ve vhodných stanovách za použití hlavně obecných norem, obsažených v této části.“⁴⁶ Zde se dostáváme k otázce více než naléhavé. Všimněme si, co se zde před námi otevírá: nejedná se jen o vznik *společensví zasvěceného života*, ale s tím spojený kvalitativní skok. Nejde jen o schválení nových společensví, která jsou setrvačným pokračováním předchozích, ale i *nového způsobu zasvěceného života*.

V motu proprio *Authenticum charismatis* je příhodně uvedeno, že změna je výsledkem zvažování, rozlišování. Zasvěcený život se vyznačuje schopností uchovávat vše, co naši předchůdci prožili v našich kláštorech a společensvích před námi. Víme, že se často pohybovali na ostří nože mezi protichůdnými zájmy nej-různějších hráčů a zúčastněných stran.

V dějinách můžeme postřehnout dvě tendence. Kde řeholníci usilovali o univerzálnější dobra a nechali se formovat kontemplací o účelnosti svého života (totiž jak nejvíce být nápomocni *ekonomii spásy* a způsobu jejího uskutečnění), tehdy se řeholní život rozvíjel. Kde na druhé straně veškerou energii věnovali „teologicky propracovaným“ samoúčelným teoriím, co jsou a co musí, tehdy přicházela obvykle epocha úpadku. S myšlenkou sebeobětování zasvěcený život nevystačí, musí být vždy i sebeodevzdání druhému.

5. Závěrem

Vraťme se na závěr k samotnému textu. V dokumentu se říká: „Kanonické zřízení takových institutů a společností biskupem vskutku přesahuje území samotné diecéze a dostává velký význam pro všeobecnou církev.“⁴⁷ Argumentace zde předložená budí jistou pochybnost. Můžeme ji spojit se současným pojetím synodality? Můžeme to skutečně takto říci bez dalšího? Jak tomu rozumět? A pokračuje dále: „Každý institut zasvěceného života i společnost apoštolského života, ačkoli vznikají v kontextu partikulární církve, totiž svou povahou, je darem pro církev, není

⁴⁶ CIC/1983, kán. 605.

⁴⁷ *Authenticum charismatis*, s. 131.

izolovanou nebo okrajovou skutečností, ale niterně k ní patří, je v samotném srdci církve jako rozhodující prvek jejího poslání.⁴⁴⁸ Zde jsme se dostali k samotnému jádru, proč je zasvěcený život do jisté míry vyňat z partikulární církve, a je mu svěřeno to, co je v každé partikulární církvi tím, co tvoří srdce celé církve.

Žijeme v období změny epochy, ne v době epochálních změn jako naši dědové nebo babičky, kteří zažili přechod od svíčky k petrolejové lampě, elektrickému světlu, dobu technologického rozmachu, vzrůstu množství volného času, informační nadprodukce, enormního prodloužení průměrného věku dožití a kvality života, vzniku globálního světa a společně sdíleného konzumního stylu života. Prožili nejhroznější století v celých dějinách lidstva: 20. století bylo tak poznačeno masivním potlačením přirozeného života, jako nikdy předtím.

Hlubku změn společnosti i církve nejsme s to předvídat. Přesto možno již nyní říci: čeho všeho se ještě musíme zbavit, abychom usilovali jen o jediné: být, žít a pracovat pro Kristovu spásu v samotném srdci církve jako rozhodující prvek jejího poslání! V tomto smyslu se máme věnovat nejen tomu, co církev lépe či hůře koná, ale plně se věnovat tomu, kde se vše duchovně rozhoduje, co je rozhodující pro spásu světa.

„Zasvěcený život se netýká jen zasvěcených osob, ale celé církve. Obracím se proto na celý křesťanský lid, aby si byl stále více vědom daru, jakým je přítomnost tolika zasvěcených žen a mužů, dědiců velkých světců, kteří tvořili historii křesťanství.“⁴⁴⁹ Právě vztah k zasvěcenému životu je pro každou místní církev zkouškou ekleziality. Dokonce můžeme říci jejím prubířským kamenem. Kanonické principy jsou zde pomocí, prostředkem, ne cílem úpravy. Zajistit jednotu církve, předem chránit společenství církve či napravit skandály a napravit „provinilce“, to jsou předpoklady, které od právních norem očekáváme. Struktury mají ulehčující a uchovávací funkci. Nemohou nahradit Ducha, který jediný je dárce života. *Normy nejsou protikladem svobody, nýbrž jejich předpokladem.* Brání svévoli a bezpráví, s kterými se dílo Ducha může setkávat, když vyžaduje změnu smýšlení. A to charisma zasvěceného života jako dar prorocký do církve vnášelo a přinášet vždy bude. Nese s sebou něco, co nelze ničím jiným nahradit: zaslíbení a předjímání naplnění a dovršení díla spásy.

⁴⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁴⁹ *Apoštolský list Svatého otce Františka všem zasvěceným osobám u příležitosti roku zasvěceného života*, in: Acta ČBK, roč. 10/2015, Praha, s. 18.

Resumé

Cílem příspěvku je poukázat na historické předpoklady změn při vzniku *společenství zasvěceného života* a při schvalování *nového způsobu zasvěceného života*. Požadavkem pro schválení zřízení institutu zasvěceného života se stává předběžné písemné dovození Apoštolského stolce, jímž je podmíněna platnost zřízení. Dále článek ukazuje na kontinuitu ekzeziologických modelů rozvíjenou v kanonické tradici. Klíčové se jeví být posouzení ekleziality a spolehlivosti charizmat, které se stává základem pro platné zřízení institutu zasvěceného života diecézním biskupem po předběžném písemném schválení ze strany Apoštolského stolce podle motu proprio *Authenticum charismatis* z 1. listopadu 2020. Konečně článek ukazuje na dopady nového ustanovení. Podporuje růst vědomí, že každé společenství zasvěceného života se rodí a rozvíjí uvnitř partikulární církve. Je darem celé církvi, přesahující rámec jedné diecéze.

Summary

Dynamics of Foundation of Communities of Consecrated Life and New Way of Consecrated Life

The aim of the paper is to point out the historical preconditions for changes in the foundation of new institutes of consecrated life and in the approval of a new way of consecrated life. The prior written consent of the Apostolic See becomes a condition for the approval of the foundation of the institute of consecrated life. This is a condition for the validity of the foundation. Furthermore, the article shows the continuity of ecclesiological models developed in the canonical tradition. The key seems to be discernment about the ecclesiality and reliability of charisms, which becomes the basis for the valid foundation of new institutes of consecrated life by a diocesan bishop with prior written approval by the Apostolic See according to the motu proprio *Authenticum charismatis* of 1st November 2020. Finally, the article shows the implications of the new motu proprio. It promotes the growth of the awareness that every community of consecrated life is born and developed within a particular Church. It is a gift to the whole Church that goes beyond a single diocese.

Klíčová slova: zasvěcený život, partikulární církve, ekzeziolita, charismata, spolehlivost charizmat, platnost zřízení řeholního institutu zasvěceného života, rozlišování, mnišství, řeholní pravidla, smýšlení s církvi

Keywords: consecrated life, particular church, ecclesiality, charism, reliability of charism, validity of the foundation of a religious institute of consecrated life, discernment, monasticism, monastic rules, sentire cum Ecclesia

Autor

Prof. Pavel Ambros SJ, Th.D., narozen roku 1955 v Přílepech (okres Kroměříž), přednáší na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci (Katedře pastorální a spirituální teologie) pastorální teologii. Zabývá se otázkami pastorační praxe v kontextu života současné společnosti a duchovními tématy, která jsou s ní spojena. Je ředitelem Centra Aletti v Olomouci. Působí jako národní ředitel papežského díla Celosvětová síť modlitby s papežem. Je vedoucím Institutu interkulturního, ekumenického a mezináboženského výzkumu a dialogu v Olomouci.

Author

Professor Pavel Ambros SJ, Th.D., born in 1955 in Přílepy (Kroměříž district, Czech Republic), lectures at the Cyril and Methodius Faculty of Theology, Palacký University in Olomouc (Department of Pastoral and Spiritual Theology) on pastoral theology. He deals with the issues of pastoral practice in the context of contemporary society and spiritual themes related to it. He is the director of the Aletti Centre in Olomouc. He is the national director of the Pontifical Work – The Pope's Worldwide Prayer Network. He is the head of the Institute for Intercultural, Ecumenical and Interreligious Research and Dialogue in Olomouc.

Kontakt**Prof. Pavel Ambros SJ, Th.D.**

Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Univerzitní 22

771 11 Olomouc

e-mail: pavel.ambros@upol.cz